

آشنائی با جاده سنگ فرش کویر

احمد کبیری

راه و راه‌سازی در ایران سابقه دیرینه‌ای دارد و براساس شواهد باستان‌شناسی ارتباط فرهنگی اقتصادی تجاری این مرز و بوم بر پایه‌های ارتباط بین نقاط مختلف صورت پذیرفته و در دوره‌های پیش از تاریخ تا دوره اسلامی و عصر حاضر مورد توجه خاص بوده است.

با توجه به رونق اقتصادی در دوره صفویه و توجه به هنر و هنرمندان ساختن مساجد و بازارها و کاروان‌سراهای داخل شهرها و میان راه‌ها و جاده‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار گردید. در این دوره راه‌های ارتباطی جهت مقاصد تجاری (راه دور) مورد توجه قرار گرفت. حکام و فرمانروایان محلی علاوه بر مسئولیت حکومتی با کوشش در حفظ و نگهداری این راه‌ها از بخشی مالیات معاف می‌گشتند. جاده‌ها علاوه بر مسیرهای طبیعی و سخت کوهستانی از میان دشت‌ها و نقاط کویری عبور می‌کردند در بخش‌های کویری بعلت سستی زمین اینگونه راه‌ها را با سنگ مفروش می‌کردند بخشی از این جاده سنگ فرش در سال ۱۳۶۰ مورد بررسی قرار گرفت که باختصار به معرفی آن می‌پردازد. جاده سنگ‌فرش که بخش‌هایی از آن در منطقه کویری قرار دارد. دسترسی به آن از دو مسیر امکان‌پذیر است. ۱- راهی که از طریق ورامین، پیشوا، امام‌زاده جعفر، جاده شوسه کنار خط راه‌آهن روستاهای عسگرآبادحصار گلی، مبارکیه و سپس به قصر بهرام منتهی می‌گردد. ۲- راهی که از جنوب شرق شهرستان گرمسار که در

حقیقت آخرین راه رسیدن به منطقه و جاده سنگ‌فرش است که پس از عبور از روستاهای ساروزن بالا، ساروزن پائین و کهک جاده سنگ‌فرش را در مقابل خود خواهیم دید، ادامه جاده در جهت جنوب غرب به قصر بهرام و کاروان‌سرای شاه عباسی و از شمال شرق پس از عبور از کنار روستای رشمه به کاروان‌سرای ده نمک منتهی می‌گردد. این جاده در نزد اهالی گرمسار به جاده سنگ، سنگ‌فرش، و جاده ابریشم معروف است. احتمالاً "راه ابریشم از همین مسیر و یا از کنار آن عبور می‌کرده است. در بررسی مجدد سال ۱۳۶۳ به اتفاق آقایان مهندس مهریار، مسعود پازوکی، ملک عراقی، فرجی از دفتر آثار تاریخی مامور بررسی بخش باقیمانده جاده در حوضه جنوب شهرستان گرمسار گشتیم.

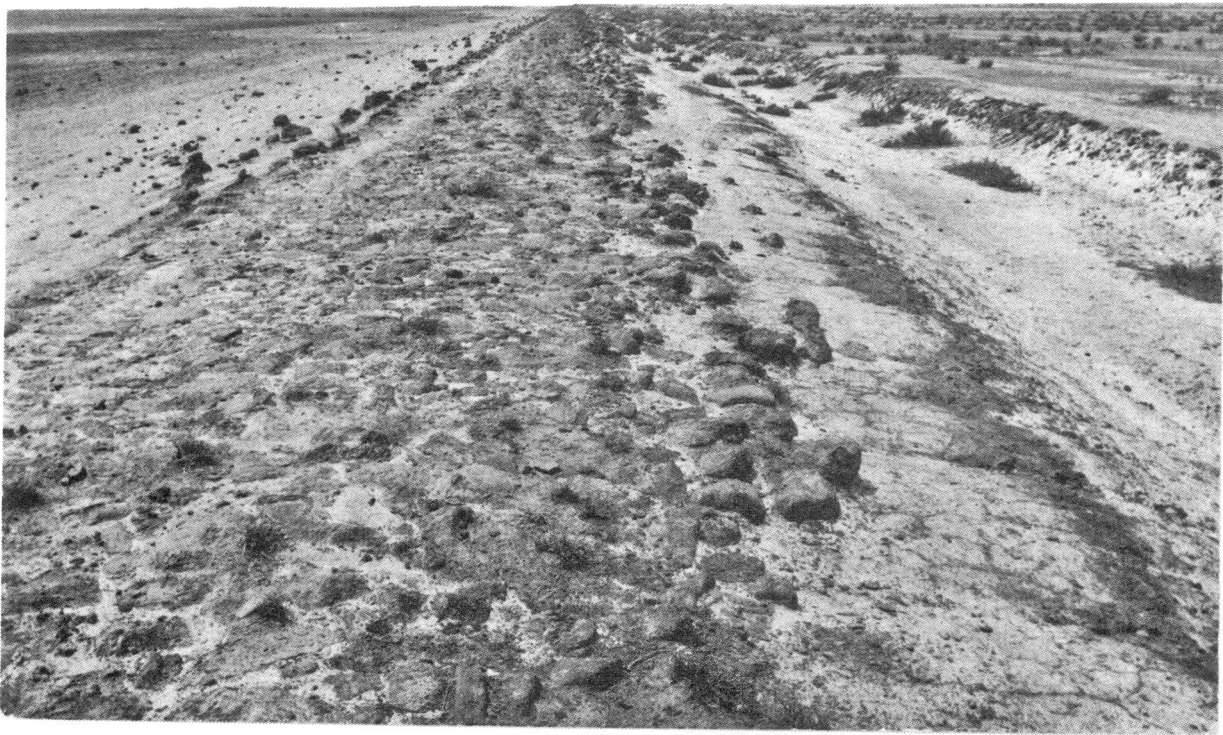
این جاده واقع در پارک ملی کویر و جنوب شهرستان گرمسار در جهت جنوب غرب به شمال شرق احداث گردیده و ۱۷ کیلومتر از مسیر و طول جاده سنگ که قبلاً "شناسائی گردیده بود مورد بازدید قرار گرفت، سه کیلومتر از این راه بر اثر عوامل طبیعی تخریب شده و تنها اثر جاده با توجه به پراکندگی قلسوه سنگ‌ها قابل رویت و تشخیص می‌باشد.

سطح جاده دارای سه متر عرض می‌باشد که بخش میانی آن برجسته و طرفین جاده شیب‌دار بوده و اثر فشار و سائیدگی چرخ‌ها و تردد کاروانیان بر روی سطوح آن احساس می‌گردد. این جاده با قلسوه سنگ‌های قهوه‌ای مایل به سیاه (استخراج شده از ارتفاعات سیاه کوه) به همراه ملاط آهک (ساروج) مفروش گردیده که پس از سالیان دراز هنوز محکم و استوار بر جای مانده است. اسکندربیک در کتاب عالم‌آرای عباسی صفحه ۱۱۱۱ چاپ ۱۳۵۰ انتشارات امیر کبیر اطلاعات مستندی را به این شرح آورده است "و در کاشان منازل و حمام و کاروان‌سرا و رباط سنگین و رباط سیاه کوه راه نمک سار و سیاه کوه که قریب ده هزار تومان تخمیناً" صرف شده چند فرسخ به سنگ و آهک استحکام یافته که پس از سالیان دراز هنوز محکم و استوار برجای مانده است در بررسی انجام شده در بخشی از جاده متوجه حفر گودالی (گمانه) به عمق ۱۴۸ سانتی‌متر گشتیم، مقاطع زیرسازی جاده تا این عمق شامل قلسوه سنگ به همراه ملاط مشاهده گردید و چنین به نظر می‌رسد که راه‌داری آن زمان با در نظر گرفتن مسائل فنی و معماری نسبت به استحکام

جاده سنگ، استواروپا برجا، شاخص مطمئنی برای رهگذر کویری است .

جاده سنگ در فاصله میان کهک تا پل رودخانه سفید

کاربندی آجری به چشم می خورد که تاپاکار قوس آن از گل و لای انباشته شده است .

ساخت چنین جاده ها و پل هایی در دوره صفوی علاوه بر مقاصد تجاری و نظامی به منظور آسایش و تردد کاروانیان در کوتاه ترین مسیر متعارف مورد توجه بوده ، و هنگام احداث این راه جهان گرد ایتالیائی پیترو دللاواله در سال ۱۶۱۸ میلادی (برابر با ۱۰۲۸ هـ ق) از آن دیدن کرده است و در سفرنامه خود می نویسد :

" پنج شبه اول فوریه دو ساعت قبل از طلوع صبح از خواب برخاستم زیرا راهی طولانی در پیش داشتم و برای رسیدن به مقصد بعدی می بایستی هشت فرسنگ راه طی می کردیم راه پیمائی باید در جلگه ای انجام می گرفت که تا مدتی پیش عبور از آن بی نهایت با اشکال صورت می گرفته و تا شکم اسبان در گل فرو می رفته است . ولی اکنون مسافرت در کمال سهولت انجام می شود زیرا به دستور شاه در تمام طول این لجن زار که قریب پنج فرسنگ می شود جاده سنگ فرش طویل و عریض و مستقیمی بنا کرده اند که واقعا " بسیار جالب است البته این جاده به اتمام نرسیده هنوز مشغول ساختمان آن هستند و چون در بسیاری از نقاط رودهای

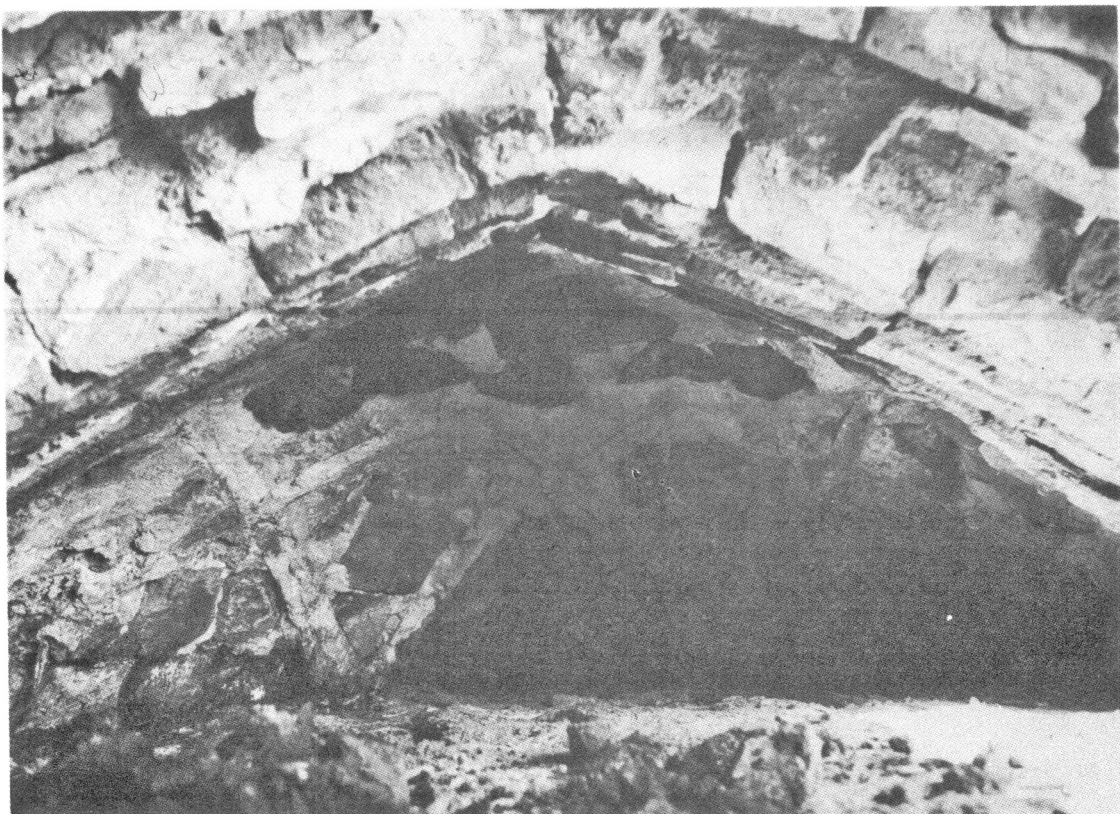
جاده در مناطق سست کویری از آگاهی خاصی به همراه تجربه برخوردار بوده است . در بخش های مشرف به آبراهه های باریک ، برای جلوگیری از نفوذ آب و تخریب جاده ، طرفین آن سکوسازی شده است . در جبهه شمالی جاده با ایجاد آب گذر ممتد جهت هدایت آب باران و سیلاب ها که از بخش شمالی سرازیر می گردد از دیگر اقداماتی بوده است که از تخریب و آب گرفتگی سطح جاده جلوگیری بعمل آورده اند ، آب گذر ممتد شمالی جاده به گذارها و مسیله ها و سپس وارد روخانه کویری می گردد . با احداث پل بر روی چنین رودخانه هایی (پل رودخانه سیاه و پل رودخانه سفید) جاده را امتداد داده اند . بقایای پل رودخانه سفید که دارای هفت دهنه می باشد و امروزه بخش های مانده از آن نشانگر عظمت و ساخت و ساز معماری کویری در آن زمان بوده است ، در بعضی از این طاق چشمه ها محلی برای اطراق کاروانیان منظور گردیده طاق چشمه ها و بخش های ماندگ پل بر اثر مرور زمان و متروکه شدن جاده و عدم عمل کرد تخریب و ویران گردیده است ، آبهای بهاری و سیلاب ها از زیر بقایای دهانه های پل پس از سالیان دراز هنوز جریان دارد ، بر نمای داخلی پوشش . یکی از چشمه طاق ها آثار

پل رودخانه سفید در راستای جاده سنگ

چشمه پوش پل رودخانه سفید

درپل رودخانه سفید تا پاکارپوشش یکی از چشمه طاق هاراگل ولای فرا گرفته است .

مانده‌های پل رودخانه سیاه در مسیر جاده سنگ فرش

جمع‌آوری قلوه سنگ‌های کنار جاده علائمی برای ردیابی و عبور بر روی هم چیده‌اند زیرا در داخل کویر بعلت تردد خودروها همه جا راه است و تنها جاده سنگ‌فرش بعنوان شاخص کویر موقعیت جغرافیایی اهالی را در این بخش از کویر معلوم می‌دارد .

کوچک از وسط آن عبور می‌کند به روی آن‌ها پل می‌بندند و یکی از این پل‌ها دارای طاق کوچکی است تا مسافران بتوانند در داخل آن استراحت کنند . بعد از گذراندن این لجن‌زار و طی سه فرسنگ راه در زمین مناسب‌تر شب به ده کوچکی بنام رشمه رسیدیم و همان‌جا بیتوته کردیم . " در حال حاضر حشم‌داران در بعضی از نقاط جاده با

توضیحی در مورد ساغر برنزی مجموعه دیوید وایل

بدنیال انتشار مقاله آقای دکتر محمد رحیم صراف در مورد جام برنزی کیدین هوتران مکشوفه از ارجان در ویژه نامه اثر شماره ۱۷، ریاست محترم موزه رضاعباسی اعلام کرد که ساغر برنزی دیوید وایل (مطرح شده در مقاله مذکور) در ژوئن ۱۹۷۲ از حراجی اشیاء نامبرده خریداری و اکنون در گنجینه موزه رضا - عباسی نگهداری می‌گردد .

اثر